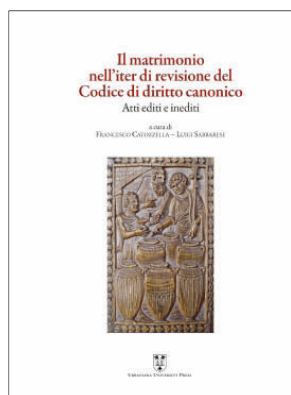

Il matrimonio nell'iter di revisione del codice di diritto canonico. Atti editi e inediti, red. Francesco Catozzella, Luigi Sabbarese, Urbaniana University Press, Città del Vaticano 2021, ss. 748. ISBN 978-88-401-6057-3.

DOI: <http://doi.org/10.18290/rnp21314-8>

Długotrwały i żmudny proces posoborowej rewizji i kodyfikacji prawa kanonicznego, kierowany przez ustanowioną przez papieża Jana XXIII 28 marca 1963 r. Papieską Komisję do Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego, wspieraną przez ukonstytuowane 17 kwietnia 1964 r. przez papieża Pawła VI Kolegium Konsultorów (jako organ doradczy), obejmował m.in. prawo małżeńskie (zawarte w kann. 1012-1143 KPK Pio-Benedyktyńskiego).

Poczynając od maja 1966 r., poszczególne Zespoły Konsultorów (*Coetus Studii*), na których spoczywał ciężar pracy, odbywały swoje regularne sesje, podczas których przygotowywano odnośne schematy (projekty) nowych kanonów. Gdy chodzi o prawo małżeńskie, pracami kodyfikacyjnymi zajmował się Zespół *De matrimonio*, którego relatorem był Peter Huizing z Uniwersytetu Katolickiego w Nijmegen (Holandia)¹.

Jakkolwiek o pracach wymienionego Zespołu sukcesywnie informował periodyk „Communications”, to jednak dokumentacja ta nie była pełna. Wyczerpującego jej wydania podjęli się ostatnio dwaj znani kanoniści: Francesco Catozzella i Luigi Sabbarese, profesorowie prawa małżeńskiego na Papieskim Uniwersytecie Urbanianum. Ich niełatwa i wieloletnia praca przyniosła cenny rezultat w postaci wydania pełnej dokumentacji prac nad nowym ujęciem *ius matrimoniale*.

¹ Zespół Konsultorów *De matrimonio* składał się początkowo z piętnastu znanych specjalistów w zakresie prawa małżeńskiego: P. Huizing, relator, J. Bank, D.S. Lourdasamy, J. Schneider, L.L. Anné, T. Garcia Barberena, A. Che, J.B. Chen, P.F. Cremin, G. Damizia, Ch. De Clercq, H. Flatten, P. Huizing, G. Leclerc, J.S. Quinn, O. Giacchi, do których dołączyli następnie G. Casoria i V. Fagiolo. Funkcję protokolanta pełnił F. Voto. F. CATOZZELLA, *I lavori di codificazione del Titolo „De matrimonio”*. *Studio introduttivo*, [w:] *Il matrimonio nell'iter di revisione del Codice di diritto canonico. Atti editi e inediti*, red. F. Catozzella, L. Sabbarese, Roma: Urbaniana University Press 2021, s. 17-19; F. D'OSTILLO, *La storia del nuovo Codice di diritto canonico: revisione, promulgazione, presentazione*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 1983, s. 24-27.

W otwierającej książkę prezentacji tego dzieła („Presentazione”, s. 7-8) abp Filippo Iannone, przewodniczący Papieskiej Rady do Spraw Tekstów Ustawodawczych, podkreśla, że redaktorzy omawianej pracy potwierdzili, iż poznanie procesu redakcji tekstu ustawodawczego wciąż stanowi fascynujące doświadczenie zarówno dla badaczy, jak i dla studentów, umożliwia bowiem poznanie myśli ekspertów w zakresie teologii, historii, a przede wszystkim prawa kanonicznego. Ich cenna publikacja może się okazać dużą pomocą dla wszystkich zainteresowanych kształtowaniem się nowego prawa małżeńskiego.

Wprowadzenie („Introduzione”, s. 9-10), napisane przez obydwu Redaktorów, ukazuje ich zamiśl dotyczący podjęcia żmudnej pracy, zawiera zwięzłą informację o charakterze edycji oraz wyraża wdzięczność przewodniczącemu, sekretarzowi i podsekretarzowi Papieskiej Rady do Spraw Tekstów Ustawodawczych za udostępnienie niewydanych dotąd dokumentów, a ks. S. Adjitinowi za przepisanie tychże tekstów i sporządzenie tablicy synoptycznej kanonów.

Z kolei w Studium wprowadzającym („Studio introduttivo”, s. 13-50) F. Catozzella, współredaktor dzieła, omawia syntetycznie prace kodyfikacyjne w zakresie tytułu *De matrimonio*. Przedstawia *iter codificationis* tegoż tytułu oraz wskazuje niektóre „klucze” do lektury prezentowanej edycji. Podkreśla, że jej celem nie jest dokładne studiowanie modyfikacji wniesionych w stosunku do Kodeksu z 1917 r. i „nowości” wprowadzonych przez nowy KPK, w szczególności w obszarze zgody małżeńskiej (na ten temat powstały już liczne monografie), nie jest nim także ukazanie „drogi kodyfikacyjnej” całego Kodeksu.

Po wskazaniu znaczenia interpretacyjnego prac kodyfikacyjnych (szczególnie w okresie następującym bezpośrednio po promulgacji nowego KPK, dla wyjaśnienia niektórych nowych regulacji odnoszono się do prac kodyfikacyjnych) autor prezentuje pierwszą fazę prac konsultorów skupionych w Zespole *De matrimonio* (liczącym w 1966 r. dziesięciu członków), sumarycznie omawia siedemnaście sesji tegoż Zespołu (w latach 1966-1973), informuje o przekazaniu schematu *De sacramentis* (mieścił się tutaj tytuł VII – *De matrimonio*) organom konsultacyjnym (Konferencje Biskupów, dykasterie Kurii Rzymskiej, Konferencje Wyższych Przełożonych Instytutów Zakonnych, uniwersytety i wydziały kościelne) i o analizie nadesłanych uwag, zapoznaje czytelnika z pięcioma sesjami specjalnego Zespołu „mniejszego” (7 osób), ukazuje modyfikacje wprowadzone w „*Relatio complectens*” z 1981 r., sygnalizuje wyniki obrad V Zebrania Plenarnego Papieskiej Komisji do Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego (20-29 października 1981 r.), wreszcie skupia swoją uwagę na ostatecznej rewizji *Schema novissimum* przez Jana Pawła II (przedstawionego mu 22 kwietnia 1982 r. i studiowanego z udziałem kilku ekspertów) i promulgacji nowego KPK. Nieco szerzej, choć tylko syntetycznie, Catozzella omawia prace konsultorów Zespołu *De matrimonio* (od 1970 r.)² oraz debatę doktrynalną,

---

² Metoda pracy Zespołu Konsultorów *De matrimonio* (podobnie jak pozostałych Zespołów konsultorskich) obejmowała dwie fazy. Pierwsza polegała na przygotowaniu materiałów na sesje. Znając materię wskazaną na obrady Zespołu, każdy konsultor wysyłał, na miesiąc przed rozpoczęciem sesji, własne *votum* do przewodniczącego Papieskiej Komisji. Otrzymywane *vota* były

a następnie przechodzi do omówienia źródeł, które legły u podstaw reformy prawa małżeńskiego. W zakończeniu wyraża dwie uwagi. Pierwsza, którą można rozciągnąć także na inne części Kodeksu, dotyczy uznania, iż praca kodyfikacyjna była dziełem wybitnie zbiorowym, w którym zaangażowane były różne podmioty. Druga odnosi się do szerokiej debaty doktrynalnej, która rozwinęła się równolegle w „dialogu” z dziełem rewizji i kodyfikacji, o czym świadczą liczne publikacje, sympozja i konferencje. Jeśli prawdą jest, stwierdza autor, że debata ta toczyła się „obok” prac kodyfikacyjnych, to czymś niezaprzeczalnym jest i to, że na głosy tych, którzy brali w niej udział, nie pozostali głusi ci, którym przypadła w udziale bezpośrednia odpowiedzialność za kształt nowego prawa małżeńskiego.

W formie załącznika do tej części (s. 50) zamieszczono tabelę wskazującą daty siedemnastu sesji Zespołu *De matrimonio* (w latach 1966-1973) oraz odnośne numery „Communicaciones” informujące o ich przebiegu.

Gdy chodzi o samą relację z przebiegu prac kodyfikacyjnych w zakresie prawa małżeńskiego, to obejmuje ona trzy obszerne części.

W CZĘŚCI PIERWSZEJ (s. 53-511), obejmującej fazę wypracowywania nowych kanonów (1966-1973), podczas sesji konsultorów Zespołu *De matrimonio* („Fase di elaborazione dei nuovi canoni (1966-1973). Sessioni di lavoro del *Coetus de matrimonio*”), przedstawiono najpierw Relację P. Huizunga, relatora, w przedmiocie określonych zagadnień poruszanych na tychże sesjach: pierwszej (24-29 października 1966 r.), drugiej (3-8 kwietnia 1967 r.) i trzeciej (13-17 listopada 1967). Przedmiotem Relacji były kann. 1012-1080, a więc dotyczące siedmiu kwestii wstępnych, oraz rozdziały: I – Czynności poprzedzające zawarcie małżeństwa, II – Przeszkody w ogólności, III – Przeszkody wzbraniające, IV – Przeszkody rozrywające. Propozycje nowej systematyki wskazanej materii oraz odnośnych kanonów zostały następnie poddane dyskusji, w której wyniku – w drodze głosowania – przyjmowano zmodyfikowane redakcje kanonów.

Z kolei zaprezentowano Relację wymienionego relatora w odniesieniu do kann. 1081-1097 (zgoda małżeńska, z pominięciem kann. 1088-1093); w dokumencie tym pojawiły się pierwsze propozycje wprowadzenia nowych kanonów w przedmiocie niezdolności konsensualnej (s. 179). Debata konsultorów miała miejsce na sesjach czwartej (25-30 marca 1968) i piątej (1-6 lipca 1968 r.).

Relacja P. Huizinga przed sesją szóstą (11-16 listopada 1968 r.) została poświęcona podstępnemu wprowadzeniu w błąd co do przymiotu osoby, konsultorzy bowiem

---

przekazywane relatorowi, który sporządzał relację lub wstępny schemat, w którym dokonywał reasumpcji kwestii i propozycji poszczególnych konsultorów, a następnie, na ich podstawie, formułował propozycje kanonów do kolegialnej dyskusji i poprawek. Podczas sesji, która stanowiła drugą fazę pracy Zespołu, jego relator przedstawiał syntetycznie wynik prac, referując materiał zawarty w *votach* poszczególnych członków Zespołu. Każdy z nich mógł w dyskusji bliżej wyjaśnić swoje racje dotyczące sformułowania danego kanonu. Owocem sesji stawała się relacja sporządzona przez referenta i zaproponowany (w końcowym głosowaniu) schemat kanonów. Zob. F. CATOZZELLA, *I lavori di codificazione*, s. 19-20; W. GÓRALSKI, *Kodyfikacja prawa w Kościele Łacińskim po Soborze Watykańskim II*, Płock: Płockie Wydawnictwo Diecezjalne 1983, s. 63-70.

zglaszali taką właśnie propozycję. Do rozstrzygnięcia pozostawały następujące kwestie: czy *dolus* powinien być podjęty w celu uzyskania zgody małżeńskiej; czy sprawca podstępu mógłby wystąpić o stwierdzenie nieważności małżeństwa; czy ten nowy tytuł nieważności powinien być uwzględniony w nowym Kodeksie; czy oprócz podstępu co do przymiotu osoby byłby relewantny (powodujący nieważność małżeństwa) również podstęp co do istotnego przymiotu małżeństwa³; czy należy postanowić, by podstęp unieważniał małżeństwo jedynie wówczas, gdy jest przyczyną zawarcia („*causam det contractui*”); czy należy wspomnieć, że podstęp powinien być poważny; czy podstęp powinien być poważny obiektywnie, czy wystarczy by był poważny subiektywnie; czy strona wprowadzona w błąd powinna utracić prawo do wniesienia skargi o stwierdzenie nieważności małżeństwa po upływie roku od poznania podstępu. Do rozstrzygnięcia pozostawały ponadto dwie inne kwestie: czy kanon powinien mieć charakter taksatywny czy ogólny; czy przymiot, co do którego dokonano podstępu, powinien być odniesiony do małżeństwa *in fieri* czy do małżeństwa *in facto esse*.

Wszystkie te pytania stały się przedmiotem żywej dyskusji toczącej się podczas sesji szóstej, a jej rezultatem było przyjęcie projektu kan. 1083 bis („*Qui matrimonium invit deceptus dolo, ad obtinendum consensum patrat, circa aliquam alterius partis qualitate, quae nata est ad consortium vitae coniugalis graviter perturbandum invalide contrahit*”), kan. 1084 („*Error circa matrimonii unitatem vel indissolubilitatem, dummodo non afficiat voluntatem, non vitiat consensum matrimoniale*”) oraz kan. 1086 („§ 1. Internus animi consensus semper praesumitur conformis verbis vel signis in celebrando matrimonio adhibitis. § 2. *Recognitio dilata est*”)⁴.

W Relacji sporządzonej na podstawie votów konsultorów w odniesieniu do kann. 1081 § 2 i 1086 § 2 (s. 243-248) P. Huizing przedstawił problem znaczenia rozróżnienia pomiędzy prawem (*ius*) i wykonywaniem prawa (*exercitium iuris*) w kan. 1086 § 2, a także inne zagadnienia dotyczące zwrotu „wspólnota życia”.

Przedmiotem Relacji wymienionego kanonisty były następnie kann. 1088-1091, a więc dotyczące wyrażenia zgody małżeńskiej (osobiście lub przez pełnomocnika i przy pomocy tłumacza) (s. 249-252).

Referując obrady sesji siódmej (14-19 kwietnia 1969 r.), redaktorzy wskazują poruszone wówczas przez konsultorów zagadnienia, które były przedmiotem tejże Relacji i które ujęto w propozycji kann. 1086 § 2, 1088, 1089, 1990 i 1091.

Interesujące jest zwięzłe uzupełnienie Relacji o zgodzie małżeńskiej (kann. 1081-1087) dokonane przez relatora (s. 271-272), w której przedstawia m.in. propozycję konsultorów zastąpienia kan. 1087 § 2 normą o bojaźni szacunkowej.

---

³ „An, praeter dolum circa qualitate personae, etiam dolus circa essentialem matrimonii proprietatem consensum invalidum reddere debeat”. *Sessio V (dd. 1-6 iulii 1968 habita)*, [w:] *Il matrimonio nell'iter di revisione del Codice di diritto canonico*, s. 221.

⁴ *Sessio VI (dd. 11-16 novembris 1968 habita)*, [w:] *Il matrimonio nell'iter di revisione del Codice di diritto canonico*, s. 242.

Dalej redaktorzy przytaczają Relację P. Huizinga w przedmiocie kann. 1092 i 1093 (małżeństwo zawarte pod warunkiem; domniemanie o trwaniu zgody małżeńskiej) (s. 273-278), referują przebieg sesji ósmej (10-13 listopada 1969 r.), poświęconej przymusowi i bojaźni, warunkowi i wspomnianemu domniemaniu (s. 279-287).

Uwagę czytelnika skupia Relacja tegoż kanonisty syntetyzująca wypowiedzi konsultorów na temat przeszkody impotencji oraz wpływu chorób psychicznych na ważność umowy małżeńskiej (s. 289-294); pojawia się tutaj m.in. propozycja wprowadzenia normy prawnej o braku używania rozumu (habitualnie lub aktualnie), rozeznania oceniającego oraz niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (s. 293-294)⁵.

Problematyka impotencji oraz niezdolności konsensualnej była również przedmiotem debaty podczas sesji dziewiątej (16-21 lutego 1970 r.) (s. 295-310).

Na szczególne zwrócenie uwagi zasługuje Relacja Huizinga „*Canones novi de consensu matrimoniali*” (s. 311-313), w której pojawia się redakcja kan. 1081 *bis* §§ 1-2 (choroba umysłowa i brak rozeznania oceniającego), kan. 1081 *ter* (niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich) i kan. 1081 *quater* (niezdolność konsensualna wątpliwa nie powoduje nieważności małżeństwa; po zawarciu małżeństwa należy uważać małżeństwo za ważne, dopóki nie udowodni się czegoś przeciwnego).

Podczas sesji dziesiątej (11-16 maja 1970 r.) doskonalono sformułowania wymienionych wyżej kanonów i w rezultacie przyjęto ich nową wersję (s. 329).

Schemat kanonów o formie kanonicznej (kann. 1094-1099) przedstawił relator (s. 332-338), po czym kwestia ta była przedmiotem debaty podczas sesji jedenastej (9-14 listopada 1970 r.) (s. 339-356) oraz sesji dwunastej (8-13 lutego 1971 r.) (s. 357-370).

W przedmiocie kann. 1099-1107 (obowiązek zachowania formy kanonicznej, zachowanie przepisów liturgicznych, dokonanie zapisu o zawartym małżeństwie, małżeństwo tajne) P. Huizing sporządził stosowny Schemat (s. 371-376), podobnie jak w odniesieniu do kann. 1108-1132 (czas i miejsce zawarcia małżeństwa, skutki małżeństwa, rozłączenie małżonków) (s. 377-380).

W dalszym ciągu czytelnik zapoznaje się z przebiegiem obrad konsultorów podczas sesji trzynastej (24-29 maja 1971 r.) nad kwestiami formy kanonicznej, zapisu faktu zawarcia małżeństwa, małżeństwa zawartego tajnie, przeszkód różnicy wyznania i różnicy religii, miejsca i czasu zawarcia małżeństwa i skutków małżeństwa; przyjęto wówczas odnośne kanony (s. 381-403).

Sesja czternasta (13-18 grudnia 1971 r.) była poświęcona kwestii dopełnienia małżeństwa, a następnie kanonom 1114-1117 (skutki małżeństwa) oraz kann. 1118-1119 (małżeństwo zawarte i dopełnione, rozwiązanie małżeństwa niedopełnionego) (s. 404-

---

⁵ Na temat genezy i kształtowania się kan. 1095, nn. 1-3 obowiązującego KPK zob. W. GÓRALSKI, *Problematyka niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa w pracach Papieskiej Komisji do Rewizji KPK w fazie wypracowywania nowych kanonów (1966-1973)* (w druku) oraz TENŻE, *Problematyka niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa w pracach Papieskiej Komisji do Rewizji KPK w fazie konsultacji (1975-1978) orz ponownego rozpatrzenia projektu kanonów KPK (1980-1981)* (w druku).

420). Na uwagę zasługuje tutaj debata konsultorów na temat pojęcia i znaczenia oraz istotnych elementów konsumacji małżeństwa. Po dłuższej wymianie propozycji dziewięciu konsultorów było zdania, że w kan. 1015 § 1 zawarte są wszystkie istotne elementy dopełnienia małżeństwa, wystarczy więc jedynie wprowadzić zaproponowane przez P. Huizinga słowa „actus per se aptos ad prolis generationem”. Czterej inni uczestnicy dyskusji optowali za dodaniem wzmianki, iż akt małżeński powinien być spełniony „humano modo” (s. 407). Jak się okazało, obydwie propozycje uwzględniono w ostatecznej wersji kanonu (1061 § 1 obowiązującego KPK).

Po sporządzeniu przez P. Huizinga schematu kanonów rozdziałów X (rozłączenie małżonków), XI (uważnienie małżeństwa) i XII (powtórne małżeństwo) (s. 421-431), podczas sesji piętnastej (22-27 maja 1972 r.) toczyła się dość długa debata na temat rozwiązania węzła małżeńskiego (kann. 118-1127), w której wyniku sformułowano zmodyfikowany Schemat norm prawnych w tym obszarze (s. 432-450).

Podczas sesji szesnastej (6-10 listopada 1972 r.) analizowano kwestie dotyczące rozwiązania małżeństwa *in favorem fidei*, separacji małżonków oraz konwalidacji zwyczajnej (s. 451-471); w przyjętym projekcie kanonów nie zaszły znaczące zmiany.

Podczas sesji siedemnastej (22-26 stycznia 1973 r.) analizowano normy z zakresu uważnienia małżeństwa w związku, powtórnego małżeństwa oraz przeszkody adopcji prawnej (s. 472-483). Interesująca była wymiana myśli na temat sformułowania kanonu regulującego *sanatio in radice*; ostatecznie zreagowanego w kształcie bardzo zbliżonym do kan. 1161 Kodeksu obowiązującego („§ 1. Matrimonii irriti sanatio est eiusdem convalidatio, a competenti auctoritate concessa, secumferens dispensationem a lege de renovando consensu, de qua in cann. 1133-1137, et dispensationem impedimenti, si adsit, necnon retroactionem, circa effectus canonicos, ad praeteritum. § 2. Convalidatio fit a momento concessionis gratiae; retroactio vero intelligitur facta ad momentum celebrationis matrimonii, nisi aliud expresse caveatur”) (s. 482).

Redaktorzy dzieła prezentują następnie pierwszy komunikat dotyczący pracy Zespołu Konsultorów *De matrimonio* (autorstwa P. Huizinga) (s. 485-493). Omówiono w nim syntetycznie metodę pracy, kanony wstępne (1012-1018) oraz rozdziały: II, III, IV, V i VI. Na uwagę zasługuje rozdział V (Zgoda małżeńska), gdzie wyrażono potrzebę wprowadzenia normy o niezdolności konsensualnej.

W komunikacie drugim, sporządzonym przez tego samego autora (s. 495-511), zreferowano prace wykonane w obszarze przeszkód małżeńskich różnicy wyznania i różnicy religii, zapisu faktu zwarcia małżeństwa, małżeństwa zawartego tajnie, skutków małżeństwa, rozłączenia małżonków, konwalidacji małżeństwa i małżeństwa powtórnego, a więc w odniesieniu do rozdziałów III, VI, VII, IX, XI i XII *ius matrimoniale*.

CZEŚĆ DRUGA (s. 513-608), poświęcona fazie konsultacji i analizy uwag nadesłanych przez organy konsultacyjne (1975-1978) („Fase di consultazione e di esame delle osservazioni pervenute (1975-1978). Sessioni di lavoro del parvus *Coetus de matrimonio*”), obejmuje prezentację pięciu sesji (w latach 1977-1978) specjalnego Zespołu, w którego skład weszli: R.I. Castillo Lara, sekretarz Papieskiej Komisji do Rewizji KPK (jako

przewodniczący), W. Onclin, sekretarz pomocniczy tejże Komisji, P. Huizing, H. Flatten, V. Che, U. Navarrete, O. Giacchi i T. Garcia Barberena. Poza tym w tej części zamieszczono dokumentację z czwartej kongregacji plenarnej Papieskiej Komisji do Rewizji KPK (24-27 maja 1977 r.).

Podczas pięciu sesji owego Zespołu specjalnego debatowano nad 172 uwagami nadesłanymi przez organy konsultacyjne do wysłanego im 2 lutego 1975 r. Schematu „De sacramentis” (*Schema documenti pontificii quo disciplina canonica de sacramentis recognoscitur*). Każda propozycja była dokładnie analizowana, a następnie – w drodze głosowania – zostawała przyjęta lub odrzucona. Interesujące były m.in. propozycje (rozpatrywane podczas sesji trzeciej) dotyczące kanonu o niezdolności konsensualnej (s. 556-557).

Gdy chodzi natomiast o czwartą kongregację plenarną (obejmującą trzy sesje), to – w odniesieniu do małżeństwa – omawiano kwestie dotyczące określenia małżeństwa, *favor matrimonii* oraz stanowiących przeszkód małżeńskich przez konferencje biskupów (s. 598-608).

W CZĘŚCI TRZECIEJ (s. 609-682), obejmującej fazę ponownej analizy przez Papieską Komisję do Rewizji KPK uwag kardynałów, arcybiskupów i biskupów reprezentujących różne kontynenty (1980-1981) („Fase di riesame da parte della Commissione per la revisione del Codice (1980-1981)”), znalazła się *Relatio complectens synthesim animadversionum ab Em.mis atque Exc.mis Patribus Commissionis ad novissimum Schema Codicis Iuris Canonici exhibitarum, cum responsionibus a Secretaria et Consultoribus datis* oraz protokół z piątej kongregacji plenarnej (poświęconej sześciu kwestiom).

Co się tyczy *Relatio complectens* (s. 611-627), to należy wyjaśnić, że po zakończeniu prac nad analizą wszystkich schematów, przyjęte kanony zostały w 1980 roku ujęte w jeden zbiór pt. *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum* (Città del Vaticano 1980). Kolekcja ta, obejmująca wstęp oraz 1728 kanonów (dyscyplina dotycząca małżeństwa znalazła swoje miejsce w kann. 1008-1119), przedstawiona Janowi Pawłowi II 29 czerwca 1980 roku, została przesłana 75 kardynałom, arcybiskupom i biskupom reprezentującym różne kontynenty, by mogli poczynić stosowne uwagi. Zgłoszone przez 45 adresatów, zostały dokładnie przestudiowane – w okresie od października 1980 do czerwca 1981 r. – przez Sekretariat Papieskiej Komisji do Rewizji KPK przy udziale niektórych konsultorów specjalistów w danej materii. Syntezą tych prac stała się właśnie owa *Relatio complectens* (s. 611-627).

Piąta kongregacja plenarna Papieskiej Komisji do Rewizji KPK (20-29 października 1981 r.), odbywana podczas siedmiu sesji, otrzymała zadanie przeanalizowania kwestii o szczególnym znaczeniu, które zgłosiło co najmniej dziesięciu spośród owych 75 kardynałów, arcybiskupów i biskupów (takich kwestii było łącznie 35, w tym 5 z prawa małżeńskiego). W głosowaniu wszyscy uczestnicy kongregacji opowiedzieli się za przyjęciem Schematu z wniesionymi poprawkami i modyfikacjami (s. 629-682).

Ostatnim „akordem” prac kodyfikacyjnych było wręczenie Janowi Pawłowi II (22 kwietnia 1982 r.) najnowszego Schematu nowego KPK, który to projekt został przez Ustawodawcę dokładnie przestudiowany (przy udziale kilku ekspertów i przewodniczącego Papieskiej Komisji do Rewizji KPK). Uchylono wówczas § 2 kanonu 1087 (wyjmujący diakonów stałych, którzy zostali wdowcami, od przeszkody święceń) oraz dokonano niewielkich modyfikacji terminologicznych (w kann. 1095 n. 1 wyeliminowano odniesienie do „choroby umysłowej” i „poważnego zaburzenia umysłu”; w kan. 1095 n. 3 zwrot „z powodu poważnej anomalii psychicznej” zastąpiono zwrotem „z przyczyn natury psychicznej”; wyeliminowano kan. 1114 o uzupełnieniu przez Kościół uprawnienia do asystowania przy zwieraniu małżeństwa w sytuacji błędu prawnego lub faktycznego i w wątpliwości pozytywnej i prawdopodobnej; wyeliminowano kan. 1150 dotyczący rozwiązania małżeństwa *in favorem fidei* z łaski papieskiej (s. 34-35).

W Aneksie („Appendice”, s. 685-748) redaktorzy zamieścili bardzo użyteczną synopsę, w której zamieścili (obok siebie) brzmienie poszczególnych kanonów z obszaru prawa małżeńskiego w następującej kolejności: KPK z 1917 r., Schemat z 1975 r., Schemat z 1980 r., Schemat z 1982 r., KPK z 1983 r. Zestawienie to dobrze ilustruje ewolucję w kształtowaniu się – w poszczególnych okresach kodyfikacji – odnośnych norm prawnych ujętych ostatecznie w kann. 1055 – 1165 obowiązującego KPK.

Niewątpliwie edycja F. Catozzelli i L. Sabbarese zasługuje na najwyższe uznanie, w oparciu bowiem m.in. o źródła dotąd niepublikowane ukazuje niezwykle złożony, a przy tym żmudny *iter codificationis*, którego owocem stał się Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 r.

Wojciech Góralski
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
e-mail: w.goralski@uksw.edu.pl
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6548-4120>

UWAGA REDAKCJI: Użyty w celach informacyjnych i prezentacyjnych obraz okładki pochodzi ze strony internetowej Wydawnictwa wyszczególnionego w opisie recenzowanej publikacji: <https://www.urbaniana.press/catalogo/il-matrimonio-nell-iter-di-revisione-del-codice-di-diritto-canonico/5592?path=catalogo>.